

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

คาบสมุทรไทยเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู โดยตั้งอยู่ในบริเวณส่วนบนของคาบสมุทรแห่งนี้ มีลักษณะเป็นพื้นที่แคบยาว ปัจจุบันคาบสมุทรนี้ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 14 จังหวัด จังหวัดเหล่านี้สามารถที่จะจัดแบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ ตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มจังหวัดทางฝั่งตะวันออก ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 8 จังหวัด และกลุ่มจังหวัดทางฝั่งตะวันตก ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 6 จังหวัด โดยจังหวัดเหล่านี้มีพื้นที่รวมกันทั้งสิ้น 70,715.20 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.78 ของพื้นที่ทั้งประเทศ อาณาเขตของคาบสมุทรไทยติดต่อกับชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน คือ ทางชายฝั่งตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย ทะเลจีนใต้ มหาสมุทรแปซิฟิก และทางชายฝั่งทางทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย ดินแดนแห่งนี้จึงตั้งอยู่ท่ามกลางทะเลเปิดทั้งสองด้าน

คาบสมุทรไทยมีลักษณะแคบยาวจากเหนือจรดใต้ บริเวณตอนกลางของคาบสมุทรเป็นภูเขาทอดตัวเป็นแนวยาวไปตามความยาวของคาบสมุทร โดยเทือกเขาภูเก็ตทอดตัวเป็นแนวยาวลงมาจากจังหวัดชุมพร ผ่านจังหวัดพังงา เข้าไปในจังหวัดภูเก็ต ส่วนเทือกเขาานครศรีธรรมราชได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เกาะพังนั้ ผ่านเกาะสมุย ทอดยาวผ่านมาทางจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา และสตูล เทือกเขานี้เป็นสันที่แบ่งตามสมุทรไทยออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนของชายฝั่งทะเลตะวันออก และส่วนของชายฝั่งทะเลตะวันตก ในตอนล่างสุดของอาณาบริเวณคาบสมุทรไทยมีเทือกเขาสันกาลาศรีทอดตัวตามแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก โดยเทือกเขานี้เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย เทือกเขาทั้งสามนี้มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการแบ่งลักษณะภูมิประเทศของคาบสมุทรไทยออกเป็นสองส่วน คือ

ส่วนแรก ได้แก่ พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรหรือพื้นที่ฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นบริเวณที่เกิดจากแผ่นดินยกตัวสูงขึ้น พื้นที่ลาดเอียงจากบริเวณเทือกเขาตอนกลางไปสู่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย โดยบริเวณชายฝั่งอ่าวไทยมีลักษณะราบเรียบ แม่น้ำลำคลองในบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นแม่น้ำลำคลองสายสั้น ๆ ซึ่งเป็นแม่น้ำลำคลองที่เกิดจากเทือกเขาตอนกลางและตอนล่างของคาบสมุทรไทย แม่น้ำลำคลองเหล่านี้ไหลลงสู่อ่าวไทย ในบริเวณนี้มีเกาะที่สำคัญหลายแห่ง และมีอ่าวที่เหมาะสมแก่การจอดเรือแวะพักสินค้ามาแต่โบราณอีกหลายแห่งเช่นกัน

ส่วนที่สอง ได้แก่ พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรหรือพื้นที่ฝั่งทะเลอันดามัน เป็นบริเวณที่เกิดจากแผ่นดินยุบตัวลงไป พื้นที่ลาดเอียงจากบริเวณเทือกเขาตอนกลางไปสู่ชายฝั่งทะเลอันดามัน ชายฝั่งทะเลอันดามันมีลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ มีเกาะหลายแห่ง และมีอ่าวหลายแห่ง ส่วนแม่น้ำลำคลอง ส่วนใหญ่เป็นแม่น้ำลำคลองสายสั้น ๆ ที่เกิดจากเทือกเขาตอนกลางและเทือกเขาตอนล่างของคาบสมุทรไทยเช่นเดียวกัน แม่น้ำลำคลองเหล่านี้ไหลลงสู่ทะเลอันดามัน ในบริเวณชายฝั่งเป็นบริเวณที่มีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรไทยที่กล่าวมานี้ ได้ส่งอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาทางวัฒนธรรมในสาขาอื่น ๆ ของมนุษย์บนคาบสมุทรไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความแตกต่างกันในหลายบริเวณของคาบสมุทร ได้ส่งผลให้พัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในแต่ละบริเวณมีความแตกต่างกันตามไปด้วย ในขณะที่บริเวณชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรไทย เป็นบริเวณที่ประกอบด้วยอ่าวต่าง ๆ ที่ถูกตัดออกจากกันเป็นตอน ๆ ด้วยหนองน้ำที่ปกคลุมด้วยป่าไม้โกงกาง ซึ่งเป็นป่าชายเลน และมีเกาะกระจัดกระจายอยู่ในบริเวณใกล้ฝั่งของชายฝั่งมหาสมุทรนั้น ชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรกลับเป็นชายฝั่งมหาสมุทรที่มีความราบเรียบ และถูกกัดเซาะโดยอิทธิพลของทะเลและลม ชายฝั่งทะเลมีลักษณะเป็นแนวชายฝั่งที่เป็นชายหาดทรายที่มีแนวยาวต่อเนื่องกันไป ไม่ได้ถูกแบ่งแยกให้ขาดออกจากกันเป็นช่วง ๆ ส่วนบริเวณที่อยู่ถัดเข้าไปจากชายหาดเป็นบริเวณสันทรายเก่าและบริเวณที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์และมีบริเวณกว้างใหญ่ เป็นบริเวณที่มีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน การขยายชุมชน การเพาะปลูก และการพัฒนาวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ มาก บริเวณชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทร จึงเป็นบริเวณที่มีชุมชนและเมืองใหญ่น้อยตั้งอยู่เป็นจำนวนมากและมีประชากรหนาแน่น ในขณะที่บริเวณชายฝั่งทางด้านทิศตะวันตกมีชุมชนและเมืองตั้งอยู่เพียงเล็กน้อยในบางบริเวณและมีประชากรเบาบาง

ด้วยเหตุที่คาบสมุทรไทยมีปัจจัยสนับสนุนที่โดดเด่นสองประการ คือ ประการแรก เป็นแหล่งที่มีความมั่งคั่งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแร่ธาตุ และประการที่สอง เป็นแหล่งที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์บนเส้นทางการค้าทางทะเล อันเป็นเส้นทางการค้าในระบบเครือข่ายทางการค้านานาชาติที่เชื่อมจีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อินเดียและเอเชียใต้ อ่าวเปอร์เซีย ตะวันออกกลาง และลุ่มน้ำในบริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้าด้วยกันในเครือข่ายโยงโยอันมที่มาแห่งการแลกเปลี่ยนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งผลให้คาบสมุทรไทยมีความรุ่งโรจน์ขึ้นในระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติดังกล่าวนั้น โดยหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบบนคาบสมุทรไทยในขณะที่ได้แสดงให้เห็นว่า นับตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 1 เป็นต้นมา ชุมชนโบราณในสมัย

ก่อนประวัติศาสตร์หลายชุมชนในคาบสมุทรไทยได้เริ่มการก้าวเข้าไปสู่การเป็นเมืองท่าทางการค้าในระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติดังกล่าวนั้น พร้อมกับการเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งอุตสาหกรรมในการผลิตลูกปัด รัตนชาติ และเครื่องประดับเพื่อป้อนตลาดการค้าดังกล่าวในเวลาเดียวกัน ชุมชนโบราณเหล่านี้มีศูนย์กลางที่สำคัญอยู่ที่เมืองท่าทางการค้าที่สำคัญที่ตั้งอยู่ทั้งทางฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรไทยสี่ชุมชน คือ ชุมชนโบราณควนลูกปัด จังหวัดกระบี่ ชุมชนโบราณภูเขาทอง จังหวัดระนอง ชุมชนโบราณเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร และชุมชนโบราณท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุประเภทสินค้าที่ได้มีการผลิตขึ้นในต่างแดนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้หลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาขึ้นของเส้นทางที่ใช้สำหรับการติดต่อคมนาคมและการขนส่งสินค้าระหว่างเมืองท่าทางการค้าที่ตั้งอยู่ในบริเวณชายฝั่งทั้งสองด้านของคาบสมุทรไทย โดยเส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางเดินบกที่เป็นทางลัดที่ตัดผ่านคาบสมุทร โดยอาศัยแม่น้ำลำคลองที่เชื่อมระหว่างชายฝั่งทั้งสองด้านของคาบสมุทรที่มีอยู่หลายเส้นทางที่เรียกว่าเส้นทางขนส่งข้ามคาบสมุทรหรือเส้นทางคาบสมุทร ความสำคัญในทางการค้าของส่วนคอคอดของคาบสมุทรแห่งนี้ ได้รับการเสริมสร้างให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้นโดยระบบลมมรสุม ซึ่งเป็นทางเลือกให้สามารถเลือกได้ตามความเหมาะสม เนื่องจากลมมรสุมดังกล่าวมีเป็นระยะ ๆ โดยลมมรสุมดังกล่าวนี้ได้เป็นตัวกำหนดและจัดวางสำหรับความเคลื่อนไหวของท้องทะเลในน่านน้ำของชาวเอเชียทั้งหมด โดยจากเมืองท่าแห่งต่าง ๆ ของอินเดียและเอเชียใต้ นักเดินเรือจะกำหนดและวางเส้นทางการเดินทางเรือสำหรับการเดินเรือไปสู่คาบสมุทรหลาย โดยการแล่นเรือตรงมาทางทิศตะวันออก ตามเส้นทางของลมที่เอื้ออำนวยสำหรับการเดินทางทางทะเล ดังกล่าว คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนบรรดาเรือในอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นเรือที่เดินทางไปมาค้าขายในทางการค้าที่เรียกว่าการค้าหนานไห่ จากภาคใต้ของประเทศจีนได้เดินทางมาถึงคาบสมุทรแห่งนี้ โดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุนี้ ทั้งรูปแบบและแบบแผนของการค้าดังกล่าว จึงได้รับการกำหนดและจัดวางโดยช่วงระยะเวลาเป็นระยะ ๆ ของลมมรสุมดังกล่าว ซึ่งได้นำมาสู่การเริ่มพัฒนาขึ้นของสถานีต่าง ๆ บนคาบสมุทรแห่งนี้ เพื่อการทำหน้าที่ถ่ายทอดหรือผลัดเปลี่ยนในการเดินทางในสมัยโบราณในระบบเครือข่ายโยงใยของการค้าระหว่างตะวันออก - ตะวันตก บรรดาเรือที่ได้เดินทางมาโดยลมมรสุมดังกล่าว สามารถที่จะเอาสินค้าของตนลงจากเรือ แล้วนำสินค้าที่นำมาจากดินแดนที่ห่างไกลขึ้นบรรทุกเรือแทนที่ รวมทั้งอาจจะมีการขนส่งสินค้าข้ามทางเส้นทางข้ามคาบสมุทร ส่วนเรือที่ใช้ในการเดินทางได้มีการจอดแวะพักอยู่ในอ่าวที่มีที่กำบัง สำหรับการรอคอยการเปลี่ยนแปลงของระบบลมมรสุม ก่อนที่จะมีการเริ่มต้นการเดินทางในเที่ยวกลับของพวกตน เรือเหล่านี้มีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาเสบียงอาหาร การปรับปรุงซ่อมแซมเรือ และการบรรทุกสินค้าใหม่ลงในเรือ ด้วยเหตุนี้ คลังสินค้า

ค่าจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการเก็บสินค้าต่าง ๆ ที่มีการขนถ่ายขึ้นจากเรือหรือที่จะมีการขนถ่ายลงในเรือ

นอกจากนี้ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในขณะนี้ได้แสดงให้เห็นว่า บรรดาพ่อค้ากลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสำคัญในทางการค้าของระบบเครือข่ายทางการค้าดังกล่าวมาตั้งแต่ระยะแรก ๆ คือ กลุ่มผู้นับถือศาสนาพราหมณ์พุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดียที่มีการใช้ร่วมกันทั้งสองศาสนา โดยในกรณีของพุทธศาสนานั้น ได้มีการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ จึงได้ปรากฏร่องรอยของอิทธิพลของศาสนาทั้งสองขึ้นในชุมชนโบราณที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าของคาบสมุทรไทยในระยเวลานั้นทั้งสี่ชุมชน โดยได้มีการค้นพบโบราณวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์รุ่นต้นที่มีการใช้ร่วมกันทั้งสองศาสนา โดยในกรณีของพุทธศาสนานั้น ได้มีการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ ในช่วงระยะเวลาที่ยังไม่มีการสร้างสรรค์รูปเคารพของพระพุทธรูปในรูปของมนุษย์หรือที่เรียกว่าพระพุทธรูปขึ้น โบราณวัตถุเหล่านี้มีอยู่หลายชนิดและหลายรูปแบบ ส่วนใหญ่สร้างสรรค์ขึ้นในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันกับที่มีการค้นพบในโบราณสถานและเมืองสำคัญในพุทธศาสนาหลายแห่งในประเทศอินเดีย โดยเฉพาะในศาสนสถานต่าง ๆ ในเมืองโบราณดักกิลลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของพุทธศาสนาในระยเวลานั้น จึงอาจจะสันนิษฐานได้ว่าทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาได้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการเป็นพลังผลักดันและสนับสนุนให้มีการรวมตัวกันเข้า และการพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่บนคาบสมุทรแห่งนี้มาตั้งแต่ระยะแรก

ครั้นในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 5 - 7 เอกสารโบราณของจีนได้บันทึกถึงคาบสมุทรแห่งนี้ในฐานะที่เป็นสะพานที่เชื่อมเส้นทางการค้าทางทะเลที่ทอดตัวอยู่ระหว่างจีนกับอินเดีย โดยชาวจีนได้เดินทางโดยทางบกหรือเส้นทางข้ามคาบสมุทรเพื่อเดินทางต่อไปยังอินเดีย รวมทั้งยังมีฐานะเป็นดินแดนที่มีสินค้าฟุ่มเฟือยหลายชนิดที่เป็นที่ต้องการของชาวจีน โดยเฉพาะเครื่องแก้ว ไช่มุก อัญมณี และของแปลกหรือของป่าที่หายาก โดยจีนได้แลกเปลี่ยนสิ่งของเหล่านี้กับทองคำและไหมจากจีน ในขณะเดียวกันกับที่เอกสารโบราณของอินเดียได้กล่าวถึงสถานที่ที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรแห่งนี้หลายแห่งในฐานะที่เป็นเมืองท่าทางการค้าหรือศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติ โดยเฉพาะเมืองท่าตะโกลา ซึ่งสันนิษฐานว่าตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรแห่งนี้ ซึ่งได้ปรากฏชื่อขึ้นพร้อมกันกับบรรดาเมืองท่าอีกเป็นจำนวนมากที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ ของระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติดังกล่าว

ในราวพุทธศตวรรษที่ 7 นั้น นอกจากเอกสารโบราณของอินเดียจะกล่าวถึงเมืองท่าทางการค้าที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรแห่งนี้ที่มีชื่อว่าเมืองท่าตะโกลาแล้ว ยังมีการกล่าวถึงเมืองท่าทางการค้าหรือศูนย์กลางทางการค้าที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรแห่งนี้อีกแห่งหนึ่ง คือ เมืองท่ากะมะลิงหรือตะมะลิง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นสถานที่แห่งเดียวกันกับสถานที่ที่ปรากฏชื่อขึ้นในศิลาจารึกที่มีอายุอยู่ในระยะหลังลงมาจากนั้นอีกสองหลักว่า “ตามพริงค์” คือ ศิลาจารึกหลักที่ 28 (ศิลาจารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ซึ่งสลักขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 และศิลาจารึกหลักที่ 24 (ศิลาจารึกวัดหัวเวียง) ซึ่งสลักขึ้นในปี พ.ศ. 1773 ก่อนที่ชื่อนี้จะพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปสู่ชื่อที่สำคัญอีกชื่อหนึ่งนับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา คือ “นครศรีธรรมราช”

เมืองท่าทางการค้าตามพริงค์ เป็นเมืองท่าที่ได้พัฒนาขึ้นในบริเวณชายฝั่งทางทิศตะวันออกของคาบสมุทรไทย โดยตั้งอยู่ริมฝั่งอ่าวไทยในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราชหรืออ่าวปากพนัง พื้นที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีสภาพเป็นสันทรายเก่าที่ทอดตัวเป็นแนวยาวเลียบไปตามชายฝั่งอ่าวไทยในแนวทิศเหนือ – ทิศใต้ ทางด้านข้างของแนวสันทรายเป็นที่ราบลุ่มที่กว้างใหญ่ที่กินอาณาบริเวณตั้งแต่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทยทางทิศตะวันออกไปจนถึงเขตเทือกเขาตอนกลางทางทิศตะวันตก มีแม่น้ำลำคลองหลายสายที่เกิดจากเทือกเขาตอนกลางไหลลงมาบรรจบกันภายในบริเวณชุมชนโบราณแห่งนี้ ก่อนที่จะไหลลงสู่อ่าวนครศรีธรรมราชทางทิศตะวันออก ชุมชนแห่งนี้จึงตั้งอยู่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำของแม่น้ำลำคลองหลายสาย จึงเป็นแหล่งปลูกข้าวที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของคาบสมุทร

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในขณะนี้ได้แสดงให้เห็นว่า เมืองท่าตามพริงค์ตามที่ปรากฏในเอกสารโบราณดังกล่าวนี้เป็นเมืองท่าโบราณที่มีขนาดใหญ่ มีอาณาเขตกว้างขวางมาก และประกอบกันขึ้นจากชุมชนโบราณที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าใหญ่น้อยที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงหลายแห่ง โดยศูนย์กลางทางการค้าเหล่านั้นตั้งอยู่เรียงรายทั้งทางด้านทิศเหนือและทางด้านทิศใต้ของเมืองท่าตามพริงค์ โดยชุมชนโบราณทางการค้าใหญ่น้อยที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้มีชุมชนโบราณที่บ้านท่าเรือเป็นศูนย์กลาง ในขณะที่ชุมชนทางการค้าใหญ่น้อยที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือมีชุมชนโบราณที่แหล่งโบราณคดีโมคลานเป็นศูนย์กลาง โดยชุมชนโบราณทางการค้าเหล่านี้ทั้งหมดสามารถที่จะติดต่อถึงกันได้อย่างสะดวก โดยอาศัยลำน้ำหลายสายที่ไหลลงมาล้อมอยู่โดยรอบเมืองท่าตามพริงค์ สำหรับชุมชนโบราณทางการค้าที่มีชุมชนโบราณบ้านท่าเรือเป็นศูนย์กลางนั้น เป็นชุมชนโบราณที่ได้มีพัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ (มีอายุระหว่างราว 5,000 – 4,000 ปีมาแล้ว) เป็นต้นมา แล้วพัฒนาการสืบต่อกันมาโดยลำดับโดยไม่ขาดสาย ชุมชนโบราณเหล่านี้เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บนสันทรายเก่าริมฝั่งลำน้ำสายสำคัญ

สายหนึ่งที่ไหลล้อมและหล่อเลี้ยงเมืองท่าตามพรลิงค์หรือเมืองโบราณนครศรีธรรมราชมาโดยตลอด คือ คลองท่าเรือ ในบริเวณชุมชนโบราณทางการค้าที่มีชุมชนโบราณบ้านท่าเรือเป็นศูนย์กลางนั้น ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุประเภทสินค้าจากต่างแดนและรูปเคารพที่มีอายุอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ต่างสมัยกันหลายสมัยและสืบเนื่องยาวนาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนโบราณเหล่านี้มีฐานะเป็นเมืองท่าที่สำคัญในระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติอย่างสืบเนื่องและยาวนาน โดยโบราณวัตถุดังกล่าวได้เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 1 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา ส่วนบรรดาชุมชนโบราณทางการค้าที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือที่มีชุมชนโบราณที่แหล่งโบราณคดีโมกลานเป็นศูนย์กลางนั้น เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ในบริเวณอ่าวขนาดเล็ก ตัวชุมชนโบราณตั้งอยู่บนแนวสันทรายเก่าอีกแนวหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ถัดเข้าไปทางด้านในของแนวสันทรายเก่านครศรีธรรมราชเพียงเล็กน้อย โดยอ่าวแห่งนี้ในชั้นต้นมีแนวสันทรายเก่านครศรีธรรมราชเป็นเครื่องกำบังคลื่นลม แต่ปัจจุบันนี้อ่าวแห่งนี้มีสภาพตื้นเขินไป แต่ยังคงปรากฏแม่น้ำลำคลองหลายสายไหลผ่านแนวสันทรายและชุมชนโบราณเหล่านั้น ในบริเวณชุมชนโบราณเหล่านี้ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกันกับการค้าในยุคต้นของรัฐตามพรลิงค์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในชุมชนโบราณทุ่งน้ำเค็ม ซึ่งตั้งอยู่ติดกันกับแหล่งโบราณคดีโมกลาน เป็นแหล่งที่ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกันกับการค้าในระยะดังกล่าวเป็นจำนวนมาก คือ เหรียญกษาปณ์ ทำด้วยเงิน ด้านหน้าเป็นรูปดวงอาทิตย์กำลังโผล่ขึ้นมาครึ่งดวง และด้านหลังเป็นรูปศิวีตตะ ซึ่งเป็นเหรียญกษาปณ์ที่มีอายุอยู่ในระหว่างราวปี พ.ศ. 743 – 943 รวมทั้งยังเป็นเหรียญกษาปณ์ที่มีการค้นพบในบริเวณกว้างในผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยและภาคกลางของประเทศพม่า ด้วยเหตุนี้ การค้นพบเหรียญกษาปณ์ดังกล่าวในเมืองท่าตามพรลิงค์ จึงอาจจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 8 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 10 นั้น นอกจากเมืองท่าตามพรลิงค์จะเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในระบบเครือข่ายของการค้านานาชาติแล้ว เมืองท่าแห่งนี้ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของการค้าภายในภูมิภาคด้วย โดยการค้าภายในภูมิภาคดังกล่าวได้มีการใช้เหรียญกษาปณ์ชนิดนี้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่ง

จากความรุ่งโรจน์ขึ้นของการค้าในระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติที่กล่าวมา ได้ส่งผลให้อิทธิพลทางอารยธรรมของอินเดียหลังไหลมาสู่เมืองท่าตามพรลิงค์มากยิ่งขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะอารยธรรมทางศาสนา ซึ่งได้รุ่งโรจน์ขึ้นควบคู่กันกับความรุ่งโรจน์ในทางการค้านั้น นอกจากพุทธศาสนาจะปรากฏอิทธิพลมากยิ่งขึ้น โดยได้ปรากฏพระพุทธรูปในศิลปะอมราวดีของอินเดียขึ้นเป็นครั้งแรกในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 9 – 10 แล้ว ในระยะเวลาเดียวกันนี้ยังปรากฏอิทธิพลของศาสนาที่สำคัญของอินเดียอีกศาสนาหนึ่งมากยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน คือ ศาสนา

พราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกาย ซึ่งได้ปรากฏประติมากรรมของรูปเคารพหรือเทวรูปของศาสนา
ขึ้นเป็นครั้งแรกเช่นเดียวกัน โดยรูปเคารพของศาสนาทั้งสองนี้ เป็นรูปเคารพที่จัดได้ว่ามีรูปแบบ
ทางศิลปะที่เก่าแก่ที่สุดของแต่ละศาสนาที่ค้นพบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนี้

จากพัฒนาการของชุมชนโบราณและเมืองโบราณในคาบสมุทรไทยในสมัยกึ่งประวัติ
ศาสตร์ ซึ่งเป็นพัฒนาการที่ได้รับแรงสนับสนุนอย่างสำคัญจากการค้าในระบบเครือข่ายทางการค้า
ของการค้านานาชาติและศาสนาที่สำคัญของอินเดียทั้งสองศาสนาที่ได้กล่าวมานี้ นับเป็นพื้นฐานที่
สำคัญสำหรับการพัฒนาขึ้นเป็นรัฐที่สำคัญที่สุดรัฐหนึ่งในคาบสมุทรของตามพรลิงค์ในสมัยต่อมา
คือ สมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา

ในพุทธศตวรรษที่ 11 ศิลปินที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยหลักหนึ่ง คือ
ศิลปินที่หุบเขาช่องคอย ซึ่งสลักด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ไว้บนหน้าผาหินธรรมชาติใน
บริเวณลำธารใกล้กับน้ำตกแห่งหนึ่งในหุบเขาช่องคอย อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
ได้ประกาศให้ทราบถึงการสถาปนาศาสนาพราหมณ์อีกลัทธิหนึ่งขึ้นในดินแดนแห่งนี้ คือ ลัทธิ
ไศวนิกาย ซึ่งเป็นลัทธิที่นับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุด โดยศิลปินดังกล่าวได้
แสดงให้เห็นว่าพระศิวะทรงเป็นเจ้าแห่งวิทยาการ เจ้าแห่งป่า และเจ้าแห่งเทพทั้งมวล ตลอดจนผล
ประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการยอมรับนับถือและเชื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระองค์ ในขณะเดียวกัน
ศิลปินหลักที่ 28 (ศิลปินที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ซึ่งสันนิษฐานว่าค้นพบภายใน
โบราณสถานหมายเลข 1 หรือเทวาลัยวัดพระเดิม (ร้าง) ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระมหาธาตุ
วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสลักขึ้นด้วยอักษรปัลลวะและภาษา
สันสกฤตเช่นเดียวกัน และสลักขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 ก็ได้แสดงให้เห็นว่าลัทธิไศว
นิกายได้สถาปนาผู้นำของตามพรลิงค์ขึ้นเป็นเทพ - กษัตริย์ของรัฐตามพรลิงค์หรือ “ตามพรลิงเ
สวระ” หรือ “พระอิศวรแห่งตามพรลิงค์” โดยศิลปินหลักที่ 27 (ศิลปินที่วัดมเหยงคณ์) ซึ่ง
ค้นพบในบริเวณใกล้เคียงกันกับโบราณสถานหมายเลข 1 ที่กล่าวมา ซึ่งเป็นศิลปินอีกหลักหนึ่ง
ที่สลักด้วยอักษรปัลลวะและภาษาสันสกฤตเช่นเดียวกัน โดยสลักขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ก็
ได้แสดงนัยให้เห็นว่าผู้สถาปนาเทพ - กษัตริย์หรือพระอิศวรแห่งตามพรลิงค์ดังกล่าวนี้ คือ “คณะ
พราหมณ์ของพระอศติมหาดมณ” อันหมายถึงคณะพราหมณ์ของลัทธิไศวนิกายจากภาคใต้ของ
ประเทศอินเดีย โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าคณะพราหมณ์ของลัทธิไศวนิกายในภาคใต้ของประเทศ
อินเดียเป็นคณะพราหมณ์ที่สืบสายลงมาจากพระอศติยะ โดยคัมภีร์สกันทปุราณะซึ่งรวบรวมขึ้น
ในราวพุทธศตวรรษที่ 7 ได้แสดงให้เห็นว่าในชั้นต้นพระอศติยะเป็นพราหมณ์ชาวอารยันที่มี
ฐานะเป็นนักปราชญ์ของลัทธิไศวนิกายคนหนึ่ง นักปราชญ์คนนี้อาศัยอยู่ในเมืองกาสีหรือพาราณสี

อันเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของพระศิวะและศูนย์กลางของลัทธิไศวนิกายที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคา ทางภาคเหนือของประเทศอินเดีย นักปราชญ์ผู้นี้ได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับระบบความเชื่อและวัฒนธรรมอื่น ๆ ของลัทธิไศวนิกายเป็นจำนวนมากจากพระสกันทะ ต่อมานักปราชญ์ผู้นี้ต้องเดินทางลงมาทางใต้ของเมืองกาซี เพื่อการแพร่กระจายและถ่ายทอดระบบความเชื่อและวัฒนธรรมอื่น ๆ ของลัทธิไศวนิกาย จนกระทั่งได้เดินทางมาถึงภาคใต้ของประเทศอินเดีย ซึ่งในที่นี่นักปราชญ์ผู้นี้ได้มีบทบาทอย่างโดดเด่นในการเผยแพร่ลัทธิไศวนิกาย จนกระทั่งได้กลับกลายเป็นปางหนึ่งของพระศิวะไปในที่สุด คือ ปางที่ทรงเป็นพระบรมครู

จากการที่คณะพราหมณ์ของพระอักษตยะได้สถาปนาลัทธิไศวนิกายลงอย่างมั่นคงในรัฐตามพรลิงค์และสถาปนาภคัตริย์แห่งรัฐขึ้นเป็นพระศิวะ เทพสูงสุดแห่งรัฐ นับตั้งราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้ระบบความเชื่อและวัฒนธรรมของลัทธินี้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางในคาบสมุทรไทย และได้รุ่งโรจน์สืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งถึงราวพุทธศตวรรษที่ 16 โดยลัทธินี้ได้มีการสถาปนาสภาพภูมิประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์บนคาบสมุทรเป็นตึระที่สำคัญอย่างมาก รวมทั้งการสร้างเทวาลัยขึ้นในตึระเหล่านั้น เพื่อการจาริกแสวงบุญตามระบบความเชื่อในศาสนา ตึระแต่ละแห่งได้มีการสร้างขึ้นในรูปของภาพจำลองของแผนภูมิของจักรวาลหรือมณฑลละอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นที่ประทับของพระศิวะ โดยพระศิวะที่ทรงปรากฏขึ้นในมณฑลแต่ละแห่งจะทรงประทับอยู่ที่จุดศูนย์กลางของมณฑล และมักจะทรงปรากฏขึ้นในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์รูปศิวลึงค์ ซึ่งมีการสร้างขึ้นในหลายรูปแบบ รวมทั้งทรงปรากฏขึ้นในลักษณะที่เป็นยอดเขาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เรียกว่าลึงคบรรพต ซึ่งเป็นสวามัญลึงค์รูปแบบหนึ่งด้วย ดังกรณีที่ได้ปรากฏขึ้นในยอดเขาที่ศักดิ์สิทธิ์ในมณฑลที่สำคัญสามแห่ง คือ ยอดเขาในมณฑล ฉะเขวคา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ยอดเขาในมณฑล ฉะ เขวบาน (เขาศรีวิชัย) อำเภอบุพผิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และยอดเขาในมณฑล ฉะ เขวคูหา อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ในส่วนองระบบความเชื่อเกี่ยวกับแม่น้ำคงคา อันเป็นที่มาของน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้งมวลของลัทธิไศวนิกายนั้น นอกจากจะมีการสถาปนา น้ำตกหลายแห่งที่เป็นที่เกิดของแม่น้ำลำคลองสายต่าง ๆ หลายสายเป็นตึระ อย่างกรณีของน้ำตกพรหมโลก อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช น้ำตกฝนแสนท่ากรุงชิง ซึ่งตั้งอยู่ในเทือกเขาหลวง ในเขตอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช และน้ำตกในเทือกเขาควนลำแพน อำเภอบุพผิน จังหวัดนครศรีธรรมราช ในทำนองเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในตึระที่เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำคงคาในบริเวณเทือกเขาหิมาลัยในประเทศอินเดีย ตามที่ปรากฏในเทพนิยายที่เกี่ยวกับการเสด็จลงมาจาก

สรวงสวรรค์ของพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีการสลักร่องน้ำและหน้าผาเชื่อมต่อออกมาจากยอดเขาที่เป็นลึงคบรรพตที่กล่าวมาให้มีลักษณะเป็นหน้าผาน้ำตก เพื่อให้สอดคล้องกันกับระบบความเชื่อและเทพนิยายดังกล่าวด้วย ดังกรณีที่ปรากฏขึ้นที่ลึงคบรรพต ณ มณฑลละเขาคาและลึงคบรรพต ณ มณฑลละหั่วเขานน (เขาศรีวิชัย) โดยพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ที่ตกลงมาจากลึงคบรรพต ณ มณฑลละเขาคาจะไหลลงสู่คลองท่าทน ในขณะที่พระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ที่ตกลงมาจากลึงคบรรพต ณ มณฑลละหั่วเขานน (เขาศรีวิชัย) จะไหลลงสู่แม่น้ำตาปี ซึ่งระบบความเชื่อและการสร้างสรรค์ตามระบบความเชื่อดังกล่าวนี้ จะส่งผลให้น้ำในคลองท่าทนและแม่น้ำตาปีกลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรืออีกนัยหนึ่งแม่น้ำลำคลองทั้งสองสายนี้ก็จะกลายเป็นแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ในทำนองเดียวกันกับที่แม่น้ำลำคลองหลายสายที่เกิดจากน้ำตกพรหมโลก น้ำตกฝนแสนห่ากรุงชิง และน้ำตกในเทือกเขาควนดำแพนกลับกลายเป็นพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ไปทุกสาย ด้วยเหตุนี้แม่น้ำลำคลองสายสำคัญของรัฐตามพรลิงก์แทบจะทั่วทั้งคาบสมุทรจึงมีฐานะเป็นพระแม่คงคาที่ศักดิ์สิทธิ์ และรัฐได้ให้ความสำคัญและคุ้มครองอย่างเต็มที่ ดังที่สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีจากศิลาจารึกหลักที่ 29 (ศิลาจารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ซึ่งสันนิษฐานว่าค้นพบในโบราณสถานหมายเลข 1 หรือเทวาลัย ณ วัดพระเดิม (ร้าง) เช่นเดียวกัน ซึ่งสลักด้วยอักษรทมิฬ ภาษาทมิฬ ในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ที่ได้ประกาศให้ทราบว่า “คงคา” เป็นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่ “ผู้ใดทำอันตราย” ผู้นั้น “จะถูกฆ่าเสีย” ดังนั้นจึงปรากฏว่าโดยตลอดแนวยาวของแม่น้ำลำคลองที่ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ได้มีตึระที่สำคัญตั้งอยู่อย่างหนาแน่น

นอกจากนี้ จากความสัมพันธ์ทางด้านตำแหน่งที่ตั้งของตึระเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าตึระเหล่านี้ได้มีการเกาะกันเข้าเป็นกลุ่มหรือเป็นมณฑล โดยตึระหลาย ๆ แห่งมารวมกันเข้าเป็นมณฑลขนาดใหญ่เป็นกลุ่ม ๆ โดยแต่ละกลุ่มมีตึระขนาดใหญ่หรือตึระที่สำคัญที่สุดเป็นจุดศูนย์กลาง รอบ ๆ ตึระที่เป็นศูนย์กลางจะมีตึระที่มีขนาดเล็กหรือสำคัญในระดับรองลงมาตั้งเรียงรายกันออกมา กลุ่มมณฑลเหล่านี้กระจายอยู่ในอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ของรัฐตามพรลิงก์ โดยสามารถที่จะจัดแบ่งออกได้เป็น 11 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มมณฑลแห่งราชธานี กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองท่อน กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองโมคคาน กลุ่มที่สี่ ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองกลาย กลุ่มที่ห้า ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองท่าทน กลุ่มที่หก ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองท่าควาย กลุ่มที่เจ็ด ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองท่าเรือรี กลุ่มที่แปด ได้แก่ กลุ่มมณฑลแม่น้ำตาปี กลุ่มที่เก้า ได้แก่ กลุ่มมณฑลคลองท่าชนะ กลุ่มที่สิบ ได้แก่ กลุ่มมณฑลทะเลสาบสงขลา และกลุ่มที่สิบเอ็ด ได้แก่ กลุ่มมณฑลแม่น้ำตะกั่วป่า มณฑลเหล่านี้ทุกกลุ่มมีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และขึ้นตรงต่อมณฑลแห่งราชธานี ซึ่งเป็นมณฑลที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เพราะเป็นที่ประทับของพระศิวะแห่งรัฐ

สำหรับมณฑลแห่งราชธานีนั้น เป็นมณฑลที่แสดงให้เห็นตัวอย่างของแผนผังโครงสร้างของระบบมณฑลของรัฐตามพรลิงค์ได้ดีที่สุดมณฑลหนึ่ง โดยมณฑลแห่งนี้ตั้งอยู่ในบริเวณสภาพภูมิประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของรัฐ คือ บริเวณที่เรียกว่า “หาดทรายแก้ว” ซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณและชุมชนเมืองของนครศรีธรรมราช สันทรายแก้วแห่งนี้ทอดตัวเป็นแนวยาวในแนวทิศเหนือ – ทิศใต้ บนสันทรายมีลักษณะเป็นเนินหรือโคกที่เป็นที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึง และลาดลงทางด้านข้างทั้งสองด้าน มีลำน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลลงมาจากน้ำตกที่เป็นตึระที่สำคัญที่กล่าวมาบรรจบกันหลายสาย ทั้งจากตึระที่น้ำตกพรหมโลกและน้ำตกในเทือกเขาควนลำแพน โดยลำน้ำศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้ไหลล้อมหาดทรายแก้วทุกด้านก่อนที่จะไหลลงสู่อ่าวนครศรีธรรมราชทางทิศตะวันออก ด้วยเหตุนี้ มณฑลขนาดใหญ่แห่งนี้จึงตั้งอยู่ภายในวงล้อมของพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ภายในมณฑลแห่งนี้มีโบราณสถานหมายเลข 1 หรือเทวาลัย ณ วัดพระเดิม (ร้าง) ซึ่งเป็นที่ประทับของพระศิวะแห่งรัฐตามพรลิงค์เป็นจุดศูนย์กลาง ถัดออกมาจากจุดศูนย์กลางแห่งนี้มีตึระหรือเทวาลัยที่สำคัญรายล้อมอยู่โดยรอบอีก 18 แห่ง ในปัจจุบันนี้ตึระเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกบุกรุกทำลาย จนชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมและประติมากรรมรูปเคารพของเทวาลัยกระจัดกระจายอยู่โดยทั่วไปเช่นเดียวกันกับตึระส่วนใหญ่ในมณฑลที่ตั้งอยู่ภายนอกราชธานีแห่งนี้ ประติมากรรมรูปเคารพที่ค้นพบในปริมาณมากที่สุดในตึระเหล่านี้ คือ ศิวลึงค์ศิลาและโยนิศิลา จากชิ้นส่วนของประติมากรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่อาจจะสันนิษฐานได้ว่า เทวาลัยประธานที่ตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของตึระแต่ละแห่ง เพื่อการประดิษฐานรูปเคารพที่สำคัญสูงสุดของลัทธิไศวนิกาย คือ ศิวลึงค์นั้น เป็นเทวาลัยที่สร้างขึ้นโดยการก่ออิฐ มีการรองพื้นหรือทำฐานรากของอาคารโดยใช้แท่งหินหลายชนิด หลายขนาด และหลายรูปแบบรองรับไว้ในชั้นล่างสุดก่อนที่จะมีการก่ออิฐส่วนฐานซ้อนกันขึ้นมา เหนือส่วนฐานจะมีการก่ออิฐสูงขึ้นไปตามทรวดทรงของอาคาร โดยมีการสลักหินเพื่อใช้เป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมบางส่วน โดยเฉพาะส่วนที่ต้องรับน้ำหนักมาก ๆ เช่น ธรณีประตู กรอบประตู และเสา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากร่องรอยที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในขณะนี้ ยังไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเทวาลัยในวัฒนธรรมนี้มีทรวดทรงของส่วนหลังคาหรือส่วนยอดเป็นรูปแบบใด ส่วนบริเวณโดยรอบของเทวาลัยที่กล่าวมา อาจจะมีการสร้างเทวาลัยที่มีขนาดและความสำคัญในระดับรองลงมาในรูปแบบเดียวกันนี้อีกหลายหลัง เพื่อการประดิษฐานรูปเคารพที่มีความสำคัญในระดับรองลงมาหรือเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพของเทพชั้นรองของรัฐ นอกจากนี้ในตึระหลายแห่งได้มีการค้นพบฐานเสาที่สลักด้วยหิน สำหรับการรองรับเสาเครื่องไม้ที่ทำด้วยท่อนซุงเป็นจำนวนมาก โดยฐานเสาดังกล่าวสลักอย่างง่าย ๆ จากแท่งหินรูปทรงกลมหรือรูปลูกบาศก์ ซึ่งสลักด้านบนเป็นร่องไม้ลึกลงไปตรงกลาง ตรงกลางวงกลมสลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสำหรับสวมเดือยของเครื่องไม้ อันแสดงให้เห็นว่าอาจจะมีการสร้างเทวาลัยเหล่านี้ด้วย

เครื่องไม้เช่นเดียวกัน หรืออาจจะมีการใช้เสาทำด้วยเครื่องไม้เข้าไปประกอบในอาคารที่มีการก่ออิฐ แต่โดยทั่วไปแล้วเสาหลักเหล่านี้จะมีระเบียบยื่นออกมาทุกด้าน โดยระเบียบดังกล่าวมักจะปูพื้นด้วยอิฐ แต่ใช้เสาและโครงหลังคาที่ทำด้วยเครื่องไม้ รูปแบบทางศิลปะของสถาปัตยกรรมที่กล่าวนี้ได้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นเอกภาพหรือเหมือนกันในศิลปะและมณฑลละทุกแห่งของรัฐตามพรลิงค์ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรมทางการก่อสร้างศาสนสถานและระบบความเชื่อของลัทธิไสวนิกายในรัฐนี้ในระยะเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี และแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกับวัฒนธรรมของพุทธศาสนาที่มีบทบาทเคียงคู่กันในรัฐแห่งนี้ในระบอบดังกล่าว แม้ว่าบทบาทของพุทธศาสนาจะไม่โดดเด่นจนเทียบเคียงกันได้กับลัทธิไสวนิกายก็ตาม คือ ในระยะเวลานี้พุทธศาสนาในรัฐตามพรลิงค์ส่วนใหญ่ได้หันไปนิยมการปรับแต่งถ้ำที่มีเองตามธรรมชาติในภูเขาเป็นศาสนสถานที่สำคัญของตนที่มักจะเรียกกันว่าเจดีย์สถานหรือเจดีย์วิหาร อันเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากประเพณีการเจาะสลักถ้ำเข้าไปในภูเขาด้วยฝีมือของมนุษย์เป็นเจดีย์สถานเนื่องในพุทธศาสนาของชาวอินเดียโบราณ โดยวัฒนธรรมการปรับแต่งถ้ำที่เกิดจากความธรรมชาติเป็นเจดีย์สถานดังกล่าวนี้ได้สืบเนื่องมาในรัฐตามพรลิงค์ในระยะหลังลงมาอีกยาวนาน แม้กระทั่งจนถึงปัจจุบันนี้

แม้ว่าระบบมณฑลละอันศักดิ์สิทธิ์ของรัฐตามพรลิงค์ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 ที่กล่าวนี้ จะเป็นหน่วยของระบบโครงสร้างทางสังคมอย่างหนึ่งของรัฐที่ส่งผลให้วัฒนธรรมทางด้านระบบความเชื่อของชุมชนภายในรัฐมีความแข็งแกร่งและเป็นเอกภาพอย่างแท้จริงภายใต้อำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพ - กษัตริย์หรือความเป็นพระศิวะแห่งตามพรลิงค์ของกษัตริย์แห่งรัฐก็ตาม แต่ผลที่ตามมาก็ได้จำกัดอยู่แต่เพียงแคภายในขอบเขตของความมั่นคงทางด้านสังคมแห่งรัฐเท่านั้นไม่ เพราะผลที่แท้จริงก็ไปตกอยู่กับความมั่นคงแห่งรัฐอีกสองด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองการปกครอง โดยในด้านเศรษฐกิจนั้น หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในขณะนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ศิลปะทุกแห่งและมณฑลละทุกกลุ่มได้กลับกลายเป็นศูนย์กลางที่มีประชากรเข้ามารวมตัวกัน เพื่อการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและทำมาหากินอยู่อย่างหนาแน่นรายรอบศาสนสถาน ประกอบกับศิลปะและมณฑลละเหล่านั้น ล้วนแล้วแต่ตั้งอยู่ในท่ามกลางสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมสำหรับการทำมาหากินทั้งสิ้น เช่น ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว ตั้งอยู่ในที่ราบบริเวณเชิงเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดของผลิตภัณฑ์ประเภทของป่าและตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำที่เหมาะสมสำหรับเป็นศูนย์กลางทางการค้า เป็นต้น ทำให้ศิลปะและมณฑลละทั้งหมดกลับกลายเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญที่สุดที่เป็นพื้นฐานแห่งความมั่งคั่งและมั่นคงในทางเศรษฐกิจของรัฐ ส่วนในด้านการเมืองการปกครองนั้น ศิวะเหตุที่กษัตริย์ของรัฐตามพรลิงค์ทรงเป็นพระศิวะ จึงทรงเป็นหัวหน้าในทางศาสนาของรัฐด้วย ผู้นำทางศาสนาทุกระดับ มณฑลละ

ทุกแห่ง และตีระทั่งมวลภายในรัฐจึงต้องขึ้นตรงต่อพระองค์ พระองค์จึงทรงสามารถใช้อำนาจทางการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านลงไปทางองค์กรทางศาสนาทุกระดับ ทุกมณฑลและทุกตีระ โดยการดูแลอาณาประชาราษฎร์และการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนจะแพร่กระจายจากพระองค์ลงไปสู่ผู้นำของกลุ่มมณฑลภายในรัฐทุกกลุ่ม ผู้นำกลุ่มมณฑลทุกกลุ่มจะกระจายภาระอันสำคัญนั้นต่อลงไปยังตีระแต่ละแห่งที่อยู่ภายในกลุ่มของตน แล้วผู้นำตีระแต่ละแห่งจะดูแลประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่รายรอบตีระของตน โดยภาระอันสำคัญนั้นประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญหลายอย่าง อาทิ การพัฒนาชุมชน การสร้างเสริมอาชีพ การหารายได้บำรุงตีระ บำรุงมณฑล และบำรุงรัฐ การประกอบพิธีกรรมของบุคคลและชุมชน การส่งเสริมการปฏิบัติศาสนกิจของท้องถิ่นและชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นและชุมชน การรักษากฎหมายที่อาศัยหลักธรรมในศาสนาเป็นหลัก การไกล่เกลี่ย แก้ปัญหา และตัดสินข้อขัดแย้งและกรณีพิพาทของบุคคล ท้องถิ่น และชุมชน เป็นต้น ซึ่งโดยระบบโครงสร้างของระบบมณฑลดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลให้หน่วยงานเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของรัฐตามพรลิงค์ได้เข้ามาร่วมกันหรือบูรณาการเข้าเป็นหน่วยเดียวกันอย่างแท้จริง

จากผลการขุดค้นทางโบราณคดีในระยะเวลาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า โดยตลอดช่วงระยะเวลาอันยาวนานที่ระบบมณฑลได้รุ่งโรจน์อยู่ในรัฐตามพรลิงค์ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 11 - 16 นั้น อาจจะมีช่วงระยะเวลาช่วงหนึ่งช่วงใดที่มีมณฑลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจะมีความโดดเด่นขึ้นเป็นพิเศษในด้านหนึ่งด้านใดได้ อย่างกรณีที่ได้ปรากฏว่าในระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 กลุ่มมณฑลที่สำคัญสามกลุ่ม คือ กลุ่มมณฑลแห่งราชธานี กลุ่มมณฑลแม่น้ำตาปี และกลุ่มมณฑลแม่น้ำตะกั่วป่า ได้รุ่งโรจน์ขึ้นเป็นพิเศษในทางการค้าของระบบเครือข่ายทางการค้าของการค้านานาชาติ ซึ่งเป็นการค้าที่อาศัยเส้นทางข้ามคาบสมุทรมุ่งเป็นเส้นทางสัญจรและขนถ่ายสินค้าระหว่างเมืองท่าทางการค้าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของรัฐในระบอบเวลานั้นที่ตั้งอยู่ในบริเวณชายฝั่งตะวันออกและชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมุ่ง คือ เมืองท่าทางการค้าที่แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมืองท่าทางการค้าที่แหล่งโบราณคดีบ้านท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเมืองท่าทางการค้าที่แหล่งโบราณคดีเกาะคอเขา อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา รวมทั้งภายใต้ความรุ่งโรจน์ขึ้นในทางการค้าของกลุ่มมณฑลเหล่านี้ในระบอบเวลาดังกล่าว ได้ปรากฏอิทธิพลของราชวงศ์ปัลลวะแห่งภาคใต้ของประเทศอินเดียขึ้นหลายประการในกลุ่มมณฑลแม่น้ำตะกั่วป่าและกลุ่มมณฑลแห่งราชธานี ในขณะที่เดียวกันกับที่อิทธิพลของพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน จากราชวงศ์ปาละทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่กลุ่มมณฑลของรัฐตามพรลิงค์บางกลุ่มเช่น

เดียวกัน โดยมีจะเรียกรูปแบบทางศิลปะของศิลปกรรมที่ปรากฏขึ้นในวัฒนธรรมของพุทธศาสนา ลัทธิมหายานในรัฐตามพรลิงค์ในระแวกเวลานี้ว่า “ศิลปะแบบศรีวิชัย”

การหลั่งไหลเข้ามาของอิทธิพลของพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ในมณฑลของศาสนา พราหมณ์ ลัทธิไสวณิกายภายในรัฐตามพรลิงค์ในขณะที่ลัทธิไสวณิกายกำลังรุ่งโรจน์อยู่เช่นนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ในทางศาสนาของรัฐตามพรลิงค์ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ภายในรัฐ แห่งนี้ทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธได้อยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ไม่ปรากฏหลักฐานที่ แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของศาสนาทั้งสอง แต่ในทางตรงกันข้าม หลักฐานที่ปรากฏล้วน แล้วแต่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของศาสนาทั้งสองมาตั้งแต่ยุคต้นของประวัติศาสตร์ของรัฐนี้ อย่างกรณีศิลาจารึกหลักที่ 27 (ศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าในพุทธศตวรรษที่ 12 กษัตริย์แห่งตามพรลิงค์ได้ทรงทะนุบำรุงทั้ง “คณะสงฆ์” และ “คณะพราหมณ์ของพระออกสดี มหาคัมภีร์” ในขณะเดียวกันในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งได้มีการค้นพบพระพุทธรูปและเทวรูปใน ศาสนาพราหมณ์ที่มีอายุอยู่ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 15 อยู่ในศาสนสถานในแหล่ง โบราณคดีแห่งเดียวกัน อาทิ แหล่งโบราณคดีวัดจอมทอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และแหล่งโบราณคดีวัดพระพรหม อำเภอพระพรหม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ครั้นพุทธ ศาสนา ลัทธิมหายาน ได้หลั่งไหลเข้ามาวัฒนธรรมแห่งการผสมผสานทางศาสนาของรัฐแห่งนี้ก็ยังคงดำรงอยู่ ดังที่ศิลาจารึกหลักที่ 23 (ศิลาจารึกวัดเสมาเมือง) ซึ่งสลักขึ้นในปี พ.ศ. 1318 ได้ สะท้อนให้เห็นว่าเทพ – กษัตริย์ได้ทรงปกครองภายใต้ระบบความเชื่อ จาริตประเพณี และหลัก ธรรมะของศาสนาพราหมณ์ แต่พระองค์ก็ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ในมณฑล แห่งราชธานี จึงได้ปรากฏสรุปในศิลปะแบบศรีวิชัยขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกันกับเทวาลัยที่ศักดิ์ สิทธิ์ที่สุดแห่งรัฐ คือ โบราณสถานหมายเลข 1 หรือเทวาลัยวัดพระเดิม (ร้าง) โดยสรุปดังกล่าว สร้างขึ้นห่างมาทางด้านทิศใต้ของเทวาลัยดังกล่าวประมาณ 100 เมตร เท่านั้น ในขณะเดียวกันใน แหล่งโบราณคดีวัดพระพรหมที่กล่าวมาก็ได้ปรากฏประติมากรรมสำริดของพระโพธิสัตว์อวโลกิเต ศวรที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 ขึ้นด้วยเช่นกัน ส่วนในกลุ่มมณฑลภายนอกราช ธานีบางแห่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ ดังกรณีของการค้นพบประติมากรรมของเทวรูปที่เนื่อง ในศาสนาพราหมณ์และประติมากรรมของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ในศาสนสถานในแหล่ง โบราณคดีเดียวกันที่แหล่งโบราณคดีวัดศาลาที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ซึ่ง สภาพการณ์เช่นนี้จะปรากฏมากยิ่งขึ้นโดยลำดับในระยะหลังมา

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกายในรัฐตามพร ลิงค์ได้ร่วงโรยลง ตีรณะและกลุ่มมณฑลต่าง ๆ ของรัฐได้ลดความสำคัญลงโดยลำดับ ยังคงมี

เพียงดีระยะบางแห่งภายในมณฑลแห่งราชธานีเท่านั้นที่ยังคงดำรงความสำคัญสืบต่อลงมา ภายในบริเวณบางบริเวณของมณฑลแห่งราชธานีจึงยังคงเป็นชุมชนโบราณที่สำคัญของพราหมณ์สืบต่อมา ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวนิกายกำลังลดบทบาทลงไปในประเทศนี้ ศาสนาพุทธซึ่งเคยมีบทบาทที่ไม่โดดเด่นเทียบเท่าเคียงคู่กันมากับศาสนาพราหมณ์โดยตลอดในประเทศตามพรลิงค์ก็กลับค่อย ๆ มีบทบาทที่โดดเด่นยิ่งขึ้นโดยลำดับ ซึ่งในที่สุดบทบาทของพุทธศาสนาก็ค่อย ๆ เข้าแทนที่ศาสนาพราหมณ์มากยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะพุทธศาสนา ลัทธิหินยานที่รัฐตามพรลิงค์รับเข้ามาจากศรีลังกาที่เรียกกันว่านิกายลังกาวงศ์ ซึ่งนครศรีธรรมราชได้แสดงบทบาทที่สำคัญในฐานะของศูนย์กลางแห่งการรับและการเผยแพร่ศาสนาแห่งนี้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงที่พุทธศาสนา นิกายลังกาวงศ์ ได้รุ่งโรจน์ขึ้นในดินแดนแห่งนี้ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 19 นั้น เป็นช่วงที่รัฐตามพรลิงค์กำลังคลี่คลายไปสู่ชื่อใหม่อีกชื่อหนึ่ง คือ ศรีธรรมราชหรือนครศรีธรรมราช และมีราชวงศ์ที่สำคัญ คือ ราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่ได้สถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ โดยยังคงใช้สภาพภูมิประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์ของหาดทรายแก้วเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกันกับที่ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวนิกายได้เคยใช้มาก่อนหน้านี้ รวมทั้งได้มีการสถาปนาพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้ขึ้นในบริเวณที่ใกล้เคียงกันกับที่เทวาลัยที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดตั้งอยู่อีกด้วย

นอกจากจะสร้างศูนย์รวมแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐดังกล่าวขึ้นแล้ว ราชวงศ์นี้ยังคงได้สถาปนาระบบเมืองขึ้น 12 นคร ขึ้นด้วย โดยเมืองขึ้นเหล่านี้ตั้งอยู่รายล้อมศูนย์กลาง คือ เมืองนครศรีธรรมราช ในทำนองเดียวกันกับการสถาปนาระบบกลุ่มมณฑลในระยะก่อนหน้านี้นี้ โดยเมืองดังกล่าว ได้แก่ ปะทิวเมืองสายถือตราหนู ฉลูเมืองตานีถือตราวัว ขาลเมืองกะลันตันถือตราเสือ เกาะเมืองปะหังถือตรากระต่าย มะโรงเมืองไพรถือตรางูใหญ่ มะเส็งเมืองพัทลุงถือตรางูเล็ก มะเม็ยเมืองตรังถือตราม้า มะแมเมืองชุมพรถือตราแพะ วอกเมืองบันไทยสมอถือตราฉนวน ระกาเมืองสะอูเลาถือตราไก่ จอมเมืองตะกั่วถือตราสุนัข และกุนเมืองกระถือตราสุกร โดยเมืองเหล่านี้มีหน้าที่ที่สำคัญ คือ การสร้างและทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

เอกสารโบราณประเภทตำนานประวัติศาสตร์ที่ค้นพบเป็นจำนวนมากได้แสดงให้เห็นว่าเมืองเหล่านี้ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชและศาสนสถานแห่งอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง การทำนุบำรุงรักษาศาสนสถานเหล่านั้น การแสดงความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช และการเข้าร่วมในพิธีกรรมที่สำคัญในเทศกาลที่สำคัญของราชวงศ์และพุทธศาสนา จึงส่งผลให้ระบบความเชื่อและศิลปกรรมที่สำคัญของนิกายลังกาวงศ์แพร่

กระจายและถ่ายโอนไปยังเมืองต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว หลายเมืองยังคงปรากฏสัญลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ คือ สถูปทรงลังกา ซึ่งเป็นสถูปที่ได้มีการถ่ายแบบมาจากพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช พร้อมกับการสร้างตำนานเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่น เพื่อให้สถานที่เหล่านั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยตำนานนั้นได้ผูกให้สถานที่เหล่านั้นไปร้อยรัดกันเข้าอย่างแนบแน่นกับเรื่องราวของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์แห่งรัฐ

นอกจากนี้ตำนานเหล่านั้นยังสะท้อนให้เห็นว่าราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชได้มอบหมายให้เมืองบริวารของตนสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนาขึ้นสำหรับการประกอบศาสนกิจของชุมชนควบคู่ไปกับการ “สร้างป่าให้เป็นเมือง” โดยการขยายที่ทำกิน การสร้างชุมชนใหม่ และการชักชวนประชาชนให้ออกมารวมตัวกันเพื่อพัฒนาบ้านเมืองทั่วทุกตำบล โดยศาสนาพราหมณ์เอง ซึ่งยังคงมีบทบาทสืบต่อมาในราชธานีก็กระทำในทำนองเดียวกันนี้ ส่งผลให้รัฐมีความมั่งคั่งและมั่นคงในทางเศรษฐกิจ โดยเอกสารโบราณของจีนได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากรัฐจะสามารถผลิตข้าวได้อย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคภายในรัฐแล้ว ยังสามารถผลิตออกจำหน่ายได้ด้วย ในขณะที่เดียวกันสินค้าส่งออกก็ได้เพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด

ถึงแม้ว่าในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 รัฐนครศรีธรรมราชจะได้รับผลกระทบจากอำนาจของรัฐอยุธยา ซึ่งสถาปนาขึ้นและกลายเป็นศูนย์กลางของอำนาจที่สำคัญในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่รัฐนครศรีธรรมราชก็ยังคงดำรงบทบาทที่สำคัญในทางการค้าและการทำนุบำรุงพุทธศาสนาสืบต่อมา ส่งผลให้พุทธศาสนาก็ยังคงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของสังคมบนคาบสมุทรไทยและเป็นปรากฏทางวัฒนธรรมอันแข็งแกร่งที่สกัดกั้นการแพร่ขยายขึ้นมาของศาสนาอิสลามจากตอนล่างของคาบสมุทรมาลาโยที่ทรงประสิทธิภาพที่สุด และปรากฏอันแข็งแกร่งนั้นยังคงยืนยงอยู่อย่างมั่นคงสืบมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นความพยายามที่จะค้นหาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของรัฐตามพรลิงค์หรือรัฐนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นรัฐรุ่นต้นรัฐหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พัฒนาขึ้นอย่างโดดเด่นจากปัจจัยที่เป็นกระแสหลักสามกระแสที่ได้มาผนึกกันเข้าเป็นเกลียวอย่างเหนียวแน่นและมั่นคง คือ การค้า ศาสนา และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล สันทราย และที่ราบ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นในลักษณะของภาพรวมเป็นหลัก จึงยังคงมีประเด็นที่ควรจะศึกษาในขั้นรายละเอียดเป็นรายการอื่นอีกหลายประเด็น อาทิ ระบบโครงสร้างของกลุ่มมณฑลแต่ละกลุ่ม การใช้ทรัพยากรในการสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงให้แก่มณฑลแต่ละ

กลุ่ม และการจัดการคณะสงฆ์ของพุทธศาสนาแต่ละนิกายในขณะที่ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกายกำลังรุ่งโรจน์อยู่ภายในรัฐ เป็นต้น ซึ่งการศึกษาดังกล่าวนี้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่กระจัดกระจายอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลักฐานข้อมูลที่สำคัญ แต่สภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ได้แสดงให้เห็นว่า หลักฐานเหล่านั้นกำลังถูกทำอันตรายให้บาดเจ็บอย่างแสนสาหัสหรือล้มตายไป จนไม่อาจจะใช้ศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ แม้แต่การกระทำของรัฐเองที่เรียกกันว่า “การบูรณะโบราณสถาน” ก็ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงหนีออกไปจากวัฏจักรอันโหดร้ายนี้ได้ เพราะได้กระทำอย่างอับจนหลักวิชา จึงควรจะมีการณรงค์เพื่อให้ทุกฝ่ายหันมาปกป้องคุ้มครองและรักษาพยาบาลมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเหล่านั้นอย่างจริงจัง ก่อนที่จะถูกทำลายไปจนสิ้นซากมากไปกว่านี้



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



รายการอ้างอิง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย